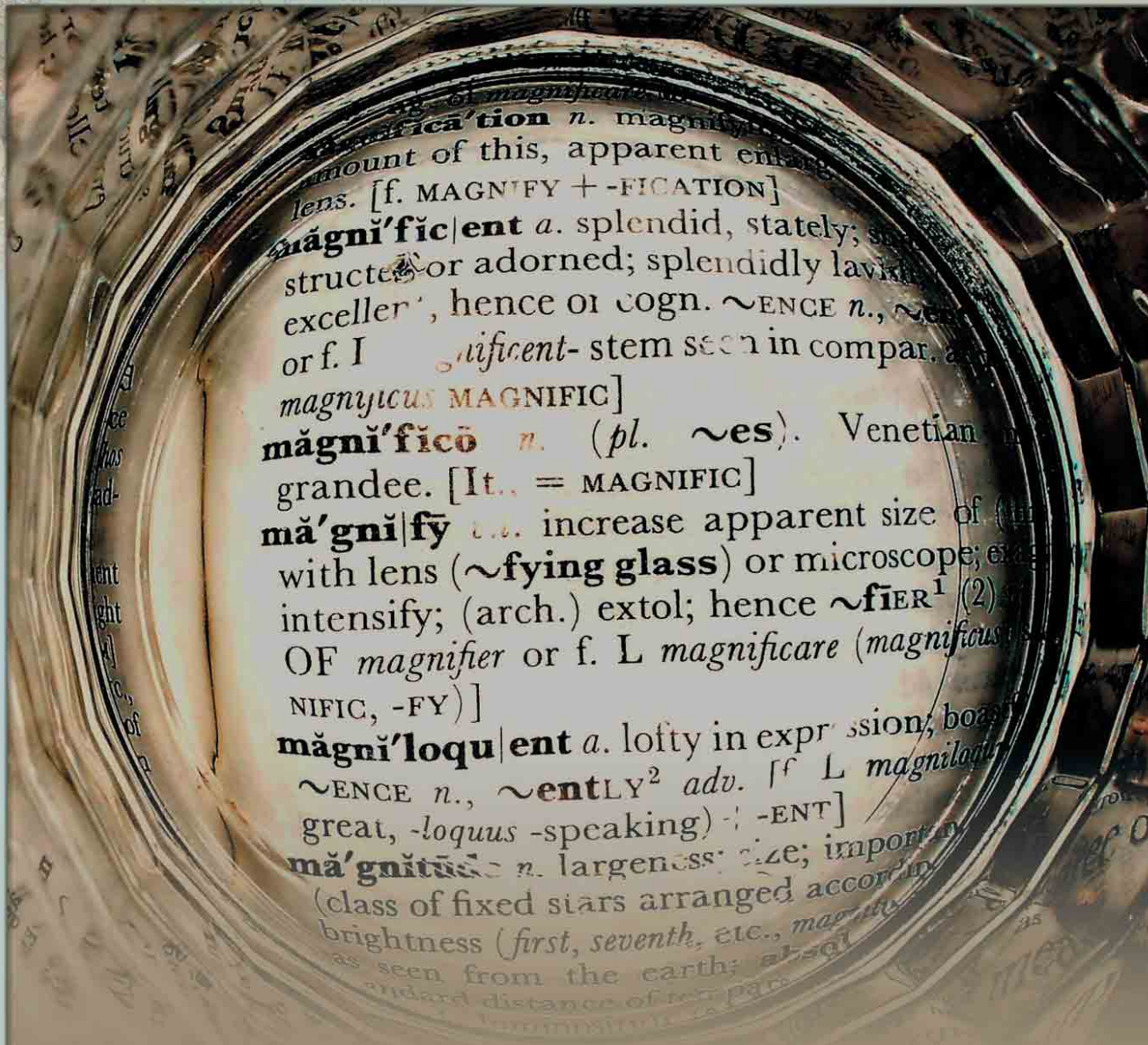

Folkevirke

TEMA:
Sproget og de store tanketorsk

Mediesproget – en sag for os alle

Af Jørgen Jensen

6

Bornholmsk bella synger videre

Af journalist Erik Jensen

14

*Folkevirke klar til en stribe
nye aktiviteter*

20

Nr. 2

Folkevirke

Social - kulturel - politisk oplysning

Udgivet af oplysningsbevægelsen
FOLKEVIRKE.

Bladet kan kun bestilles ved direkte
henvendelse til:

Folkevirkes kontor

Niels Hemmingsens Gade 10, 3. sal
1153 København K
Tlf. 33 32 83 11
e-mail: folkevirke@folkevirke.dk
www.folkevirke.dk

Dette nummer koster i styksalg
kr. 45,00 + porto.
Særpris for klassesæt.
Årsabonnement,
kr. 175,00 pr. år (incl. porto).

Redaktion

Annemarie Balle
(ansvarshavende)
Reventlowsgade 18, 4. sal tv.
1651 København V
Tlf. 39 29 13 17/39 29 90 60
Fax 39 29 17 19/39 29 90 77

Forretningsudvalg

Formand: Annemarie Balle
Næstformand: Jeanne Bau-Madsen
Kasserer: Britta Poulsen
Ellis Grønvold
Edith Hansen
Tove Hinriksen
Ellen Kristiansen
Karen Pihlkjær
Kirsten Rudfeld
Britta Söhner
Zara Y. Jensen

**Folkevirke er grundlagt af Bodil
Koch i 1944 som en tværpolitisk
oplysningsbevægelse for kvinder.**

**Deadline for næste nummer:
20. juli 2007.**

Oplag: 1.200.
Tryk: Aars Bogtryk & Offset,
tlf. 98 62 17 11.
Layout: Louise Christensen.
ISSN 0015-5845

Dette nummer er udgivet med støtte
fra Dronning Margrethes og Prins
Henriks Fond.

FORENINGEN AF
DANSKE
KULTUR-
TIDSSKRIFTER

Sproget og de store tanketorsk

*»Sproget har permanent fornyet sig af jargonen
og altid af jargonen nedefra, aldrig oven fra.
Jargonen deroppe hos de såkaldte højere er så fattig,
at den ikke er anvendelig«.*

Forfatteren Heinrich Böll om sprogets udvikling.

I dette temanummer af Folkevirke sættes fokus på det danske sprog. Hvordan det udvikler sig i en tid, hvor sms-kulturen og e-mails sætter deres præg på den måde, vi taler med hinanden. For slet ikke at tale om de elektroniske mediers bombardement af nyheder døgnet rundt og den sproglige stil og tone, de formidles i. Og hvad med alle de engelske ord, der breder sig som en steppebrand – f.eks. når en avis som Berlingske Tidende kan skrive »Mission completed« i en overskrift i forbindelse med den tidligere chefredaktions afgang eller bruge vendinger som »det havde han på sin to-do liste« både i erhvervssektionen (undskyld business-sektionen) og på lederplads.

Man fristes næsten til at citere Jacob Paludan: »På de store sproglige dybder går de store tanketorsk«.

Folkevirke forsøger at tage temperaturen på det danske sprogs

udvikling. På Syddansk Universitet er professor Peder Skyum-Nielsen i gang med et forskningsprojekt om mediesproget nu. Formanden for Dansk Sprognævn, professor Niels Davidsen-Nielsen, skriver om det engelske sprogs indflydelse på dansk, og ph.d. Stefan Kjerkegaard, Nordisk Institut på Aarhus Universitet, tager os med en tur i sprogets lysthus – om ordspil, humor og litteratur. Cand.mag. Michael Ejstrup, Syddansk Universitet, konstaterer, at dialekterne i Danmark lever og har det godt – hvilket i høj grad bekræftes af journalist Erik Jensen, der skriver om, hvordan man bevarer det bornholmske sprog, et muntert essay fra hans fødeø.

God fornøjelse med læsningen af temaet, som forhåbentlig vækker både til debat og eftertanke.

Jørgen Jensen, gæsterektor

Indhold

Fra grim ælling til global svane	3
Mediesproget – en sag for os alle	6
I sprogets lysthus	9
Dansk over sø og land	12
Bornholmsk bella synger videre	14
De kunstneriske udtryksformer hånd i hånd	18
Folkevirke klar til en stribe nye aktiviteter	20
Forslag til fornyelse, Tættere samarbejde med Grønland ...	21
Det sker i Folkevirke i de næste måneder	22
Fortiden i nutidigt lys	24

Fra grim ælling til global svane

Den sproglige udvikling er svær at styre, men den er ikke bestemt af skæbnen. Den aktuelle udfordring er at få engelsk og dansk til at sameksistere

Af Niels Davidsen-Nielsen,
professor, dr.phil.,
formand for
Dansk Sprognævn

I dag er engelsk ubestridt det største fremmedsprog i Danmark. Dets fremgang er sket på bekostning af andre fremmedsprog, men engelsk vinder også frem på bekostning af dansk, især i erhvervslivet og den akademiske verden. Det er ikke uproblematisk, for ved at fravælge dansk på flere og flere områder – såkaldte domæner – risikerer vi, at det efterhånden reduceres til et sekundasprog. Den bedste måde at styrke et sprog på er at bruge det, så hvis vi gerne vil bevare vores modersmål som et fuldt udstyret kultursprog – det mål der er opstillet i regeringens sprogpolitik fra 2004 –, skal vi bruge dansk, medmindre der er virkelig gode grunde til ikke at gøre det.

Et andet beslægtet forhold er at dansk, på de områder hvor det fortsat er i brug, påvirkes af engelsk. Det gælder især for ordforrådet, der nu også omfatter almindelig brugte ord som agenda, bullshit, coach, fake, guidelines, healing, joke, knowhow, look, overnight, public service, road-pricing, spotte, tricky og whatever. Selv spontane udbrud, der ellers skulle komme direkte fra leveren, er i dag ofte engelske – f.eks. sorry, fuck, shit og bitch. Skønt engelsk i Danmark (domænetab) er den alvorlige udfordring, kan engelsk i dansk (låneord) ikke

affærdiges som ligegyldigt. Den femtedel af danskerne, der reelt ikke kan engelsk, forstår nemlig kun dele af de budskaber, der er isprængt engelske ord, og det er et demokratisk problem.

Fra beskeden til kæmpestor rolle

Mens engelsk i dag har vokset sig kæmpestort, spillede det for ikke så længe siden en yderst beskeden rolle i Danmark. Helt frem til begyndelsen af 1900-tallet stod det i skygge af tysk og fransk og af de klassiske sprog, latin og græsk. I de klassiske sprog mente man at have det bedste åndelige dannelsesmiddel, og blandt de moderne sprog man i midten af 1800-tallet overvejede at optage i den lærde skole, kunne engelsk bedre undværes end tysk og fransk. Først i 1864 blev engelsk indført som valgfrit fag med to ugentlige timer i to år. Selvom de fleste af eleverne valgte engelsk, læste de fortsat betydelig mere tysk og fransk, som var obligatorisk i henholdsvis fire og seks år.

Sproget plejer at følge magten, så i betragtning af at Storbritannien dengang var verdens absolutte supermagt – imperiet hvor solen aldrig gik ned – kan det undre, at engelsk havde så svært ved at vinde fodfæste i 1800-tallets Danmark.

Det var der imidlertid flere grunde til.

Til trods for at man anerkendte fordele ved den engelske samfundsmodel – liberalisme, parlamentarisk demokrati og basale frihedsrettigheder – tog man afstand fra kommerzialismen og industrialismen, med dens svælg mellem rige og fattige. Endvidere var der bitter-

hed over Nelsons og Wellingtons angreb på Danmark i henholdsvis 1801 og 1807 og over Englands passivitet i 1864; og også briternes fremfærd i Irland, Indien og Sydafrika (Boerkrigen) tog mange afstand fra.

Men engelsk havde derudover det handicap, at det blev anset for at være et rent handelssprog. Mange betragtede England som en kræmmeration og dets sprog som følge deraf som ret primitivt. Dertil kom at engelsk på grund af dets knaphed på de bøjningsendelser der flourer i de klassiske sprog såvel som i tysk og fransk, blev betragtet som for enkelt. Som et sprog de der måtte have brug for det, kunne lære på egen hånd.

Det er ganske vist ikke forkert at det for danskere, hvis sprog også er kendetegnet ved knaphed på bøjningsendelser, er betydelig lettere at tilegne sig elementær færdighed i engelsk end i tysk og fransk. Hvis man udskifter sine danske gloser med engelske men i øvrigt betjener sig af dansk udtale og grammatik, kan man faktisk kommunikere ganske godt. Men det er nu tvivlsomt om man med et sådant doggerbanke-engelsk bliver taget helt alvorligt, og hvis man sigter højere, er engelsk ligesom alle andre et svært sprog. Efter en overkommelig begyndelse tårner vanskelighederne sig op, så heller ikke hvad engelsk angår, er der nogen kongevej til fremmedsprogstilegnelsen.

Den enkeltperson, der mere end nogen anden bidrog til, at engelsk langt om længe kom ind i varmen, var Otto Jespersen, der i 1893 blev den første ordinære professor i eng-

elsk ved Københavns Universitet. I sine erindringer skriver han, at der i begyndelsen var ganske få engelskstuderende, og at de var dårligt forberedt til deres studium, fordi de i skolen havde haft så lidt engelsk. Jespersen fremhævede, at engelsk var fuldt på højde med tysk og fransk og samtidig mere relevant end disse sprog. Det havde gode udsigter til at blive videnskabens nye fællessprog og var i øvrigt nøglen til en stor og værdifuld litteratur. Senere udarbejdede han fremragende undervisningsmaterialer for såvel gymnasiet som mellemskolen, og heri lagde han som fonetiker vægt på engelsk udtale.

Forfatteren af denne kronik begyndte i 1. mellem at læse engelsk i Jespersens lydskrift, og først når de stemte s'er og den øvrige basale udtalefærdighed var på plads, fik vi lov til at stifte bekendtskab med sproget i dets almindelige skrevne form.

Det store gennembrud kom i 1903, med loven om højere almenskoler. At der langt om længe gik hul på dæmningen, hang sammen med at fransk havde tabt terræn til engelsk som verdenssprog, og at tysk af mange blev opfattet som et sprog, man af nationale grunde måtte holde en vis afstand til. Med loven blev engelsk det største fremmedsprog og et af gymnasiets hovedfag. Mellemskolen blev indført, og gymnasiet blev udvidet med en tredje, nysproglig retning.

I mellemskolen begyndte engelskundervisningen fra dag 1, tyskundervisningen først i 2. mellem, og endnu senere tog man fat på fransk, der nu var dumpet ned på tredjepladsen.

I det nysproglige gymnasium havde skolerne – ikke eleverne! – valgfrihed mellem engelsk og tysk som hovedsproget, og efter få års forløb havde et stort flertal af skoler valgt engelsk. Også i folkeskolen og på universitetet blev engelsk fra nu af det vigtigste sprogfag.

Efter befrielsen gik det fremad med engelsk

Alligevel gik det kun langsomt fremad med danskernes engelskundskaber. En væsentlig grund til det var at gymnasiet dengang var forbeholdt et lille mindretal af unge. Så sent som i 1940 tog kun 3,3 procent af en ungdomsårgang studentereksamen. Dertil kom at mange gymnasielærere i begyndelsen af 1900-tallet stadig anså det litterære og åndsdannende som hovedopgaven og derfor ikke brugte mange kræfter på talefærdighed, som de i øvrigt selv havde problemer med. Så sent som i 1945 angav mindre end en tredjedel af danskerne, at de talte et fremmedsprog nogenlunde flydende, og der var stadig flere, der talte tysk end engelsk. De politikere der forhandlede med briterne efter krigen, havde ikke mange engelskundskaber at byde på. Først efter befrielsen og dens eufori over alt angel-

saksisk gik det for alvor fremad med danskernes engelsk.

Hele historien om det engelske sprogs status i det danske undervisningsvæsen i 1800-tallet og fremefter kan man læse i en meget spændende og informativ bog af Jens Rahbek Rasmussen: *Moderinitet eller åndsdannelse? Engelsk i skole og samfund 1800-1935* (Museum Tusulanums Forlag, 2003).

Den grimme ælling er nu blevet til en global svane, og alt tyder på, at engelsk er kommet for at blive. Da jeg for nogle år siden holdt foredrag ved Corpus Christi College i Cambridge om engelsk som verdenssprog, lød et af spørgsmålene i den efterfølgende diskussion sådan: »Imperier kommer og går. Hvornår falder det engelsk sprogimperium?«.

Dertil kunne jeg kun svare, at overgang til et andet internationalt sprog (kinesisk? spansk?) i hvert fald ikke er nært forestående.

»Parallelsproglighed«

Den aktuelle udfordring er derfor at få engelsk og dansk til at sameksistere. Det kan man gøre ved at indføre »parallelsproglighed« – en valgmulighed mellem to sprog, så det ene ikke slår det andet ud – på de områder, hvor engelsk nu er ved at få overtaget. For eksempel bør der stadig kunne skrives om videnskab på dansk, ikke mindst når det drejer sig om formidling af resultater til offentligheden, og til det for-

mål er det nødvendigt at have en dansk videnskabelig terminologi.

I nordisk sammenhæng er det værd at minde om, at vi med skrevet eller tydelig udtalt dansk har adgang til et sprogfællesskab på 20 millioner mennesker, og at den kommunikation, der foregår mellem skandinaver, der bruger deres modersmål, kan gøres betydelig mere nuanceret, end den der foregår på engelsk.

I europæisk perspektiv er det et problem, at tysk og fransk efterhånden er blevet tvunget ud på side-linjen i det danske undervisningsvæsen. EU's mål er, at alle europæere foruden deres modersmål

skal beherske mindst to fremmedsprog, og det får vi svært ved at nå, når vi lader engelsk dominere så kraftigt.

I en globaliseringstid som den vi lever i, er engelsk et must, og det skal vi derfor blive gode til. Gerne

så gode som vi tror, vi er. Men i vores globaliseringsiver bør vi ikke glemme, at det er en kulturel rigdom at have et fuldt udstyret modersmål, eller at andre store fremmedsprog end engelsk fortjener opmærksomhed. Det bliver ikke let at finde den rette balance mellem disse hensyn, men umuligt er det ikke.

Den sproglige udvikling er svær at styre, men den er ikke bestemt af skæbnen.

Artiklen har tidligere været bragt som kronik i Berlingske Tidende.

coach

guidelines healing

joke knowhow

look public service

tricky whatever

sorry fuck

fake shit!!!

Mediesproget – en sag for os alle

På Syddansk Universitet er et forskerhold under ledelse af professor Peder Skyum-Nielsen i gang med at kortlægge sproget i public service-virksomhederne DR og TV 2

Af Jørgen Jensen

Mediesproget. Vi kender det alle og hører det næsten dagligt. Nyheder døgnet rundt i radio og fjernsyn.

Nyhederne er ikke alene med til at forme vort billede af, hvad der sker i Danmark og i verden. Måden, nyhederne fortælles på, har stor indflydelse på sprogbrugen i befolkningen – altså den måde, vi taler til hinanden på.

Som professor, dr.phil. og ph.d., Peder Skyum-Nielsen udtrykker det: »Public service-stationer er formentlig de mest normdannende instanser for sprogudviklingen i Danmark«.

**Professor, dr.phil, ph.d.,
Peder Skyum-Nielsen:**

”Public service-stationerne er formentlig de mest normdannende instanser for sprogudviklingen i Danmark”

Skyum-Nielsen er professor ved Syddansk Universitets Center for Journalistik og har i et kvart århundrede forsket i medie-dansk og formidlet sin viden om emnet, bl.a. gennem udgivelse af bøger og undervisningsmateriale. Han er cand.mag. i dansk og retorik, ph.d.

i anvendt sprogvidenskab og blev dr.phil. med bogen »Fyndord«, der af flere er blevet beskrevet som »verdens sjoveste doktordisputats«. Han har ofte virket som sprogkonsulent for både trykte og elektroniske medier.

Projektet »Mediesproget nu« blev sat i gang sidste år og skal være færdigt ved midten af 2008. Peder Skyum-Nielsen står i spidsen for projektet, hvori er inddraget en række andre sprogforskere ved Syddansk Universitet, kolleger fra andre universiteter og journalistuddannelser samt en række kontaktpersoner i Danmarks Radio og TV 2. Også forskere fra Storbritannien og Holland skal på et senere tidspunkt inddrages i projektet.

»Projektets formål er at beskrive den aktuelle sprogbrug i DR TV, TV 2 og DR Radio. Der bliver sat fokus på den totale sprogbrug, men vi vil især lægge vægt på den moderne medieudtale og -syntaks«, siger Skyum-Nielsen.

Derudover er formålet at give et overblik over sprogindsatsen i public service-medierne. Den skal sættes i perspektiv ved sammenligninger med primært Norge og Sverige og sekundært Holland og Storbritannien.

Utydelig tale

Professoren og hans hold af forskere er overbeviste om, at det er stærkt tiltrængt med en samlet beskrivelse og analyse af dansk mediesprog netop nu. Han fortæller, at utydelig udtale i stigende grad giver forståelsesproblemer.

Det gælder både internt blandt danskerne og eksternt i forhold til folk, der taler andre nordiske sprog. Og problemerne bliver ikke mindre af, at taletempoet – og det Skyum-Nielsen kalder stavelses-kannibalismen – accelererer som aldrig før.

»Den norsk-amerikanske sprogforsker Einar Haugen afdækkede med sine sammenlignende undersøgelser for godt 40 år siden, hvordan dansk allerede dengang var næsten umuligt at forstå for svensktalende finner. Omvendt forstod vi danskere svensk-finnerne meget bedre end nordmænd og svenskere. Når svensk-finner i dag hører en dansker tale i nordisk sammenhæng, lyder deres reaktion meget tit »English, please!«, siger professoren.

Han tilføjer, at der er nogle skræmmende perspektiver i den utydelige udtale af det danske sprog.

»Hvis generationerne og de ny- og urdanske befolkningsgrupper fortsat skal kunne forstå hinanden, så skal ikke bare medierne, men også skolen og andre sproglige normdannere løfte dansk udtalekvalitet meget markant. I modsat fald tror jeg – sat på spidsen – at det knap nok giver mening fortsat at operere med dansk udtale!«.

En chance for at forstå

Udtale og taletempo er dog langt fra de eneste elementer i det omfattende projekt, som »Mediesproget nu« er. Ordvalg og forkortelser i public service-stationernes sprogbrug kommer også under lup.

Et udpluk af bøgerne i Peder Skyum-Nielsens serie om »Mediedansk«.

Syntaksen (typisk i manuskriptfasen) påkalder sig særlig opmærksomhed, fordi den afgør, om modtageren overhovedet får en chance for at forstå det, der bliver sagt i radioen og fjernsynet.

Som grundlag for det videre arbejde i projektet er alt, hvad Danmarks Radio og TV samt TV 2 har sendt i døgnet 15. november 2006 blevet optaget. Det vil sige alle nyhedsudsendelser på DR1 og DR2, TV 2 og på DR's P1, P2, P3 og P4. Dertil kommer alle de andre dansk- og fremmedsprogede udsendelser på de to landsdækkende public service-stationer i samme døgn.

Dette materiale giver meget omfattende muligheder – både kvalitativt og kvantitativt – for at belyse »Mediesproget nu«.

Derudover har forskerne adgang til materiale – bl.a. fra DR's og TV 2's arkiver – så man kan sammenligne sprogpraksis i disse medier over en periode på 20 år.

Peder Skyum-Nielsen forventer, at det samlede overblik over public service-mediernes aktuelle sprog-

brug bliver et væsentligt bidrag til debatten – både internt i medierne og i offentligheden – om mediernes videre sprogarbejde. Forhåbentlig på en sådan måde, at den dag kan oprinde, hvor man i nordisk sammenhæng ikke længere behøver at udbryde »English, please!«.

Forskergruppen taler løbende om, hvordan resultaterne af projektet bedst kan offentliggøres. Skyum-Nielsen oplyser, at der bl.a. er planer om at udgive to bøger – den ene med arbejdstitlen »Sætningen« om moderne radio- og tv-syntaks, når den er bedst og værst, og den anden med arbejdstitlen »Mediedansk«, der samler aktuel viden om den gode sprogbrug inden for dansk public service-radio og -tv. Dertil kommer diverse afhandlinger, foredrag, kronikker, debatter og gæsteforelæsnings.

Vellyden

Mens vi venter på resultaterne af det spændende forskningsprojekt, er det værd at slå fast, at der allerede findes viden om, hvordan medierne forvalter det danske sprog.

Bl.a. har Syddansk Universitet bidraget med seks hæfter i serien »Mediedansk«, der alle handler om, hvad der er godt dansk i dag, og hvordan man skaber det i skrift og tale.

Hæfterne bliver brugt på journalistuddannelserne og har i øvrigt som målgruppe alle sprogbrugere i danske medier samt studerende og lærere, der gerne vil blive bedre til at bruge det danske sprog.

I serien indgår bl.a. »Vellyden« af Peder Skyum-Nielsen. Hæftet handler om artikulation, frasering, dynamik, melodik og klang og giver en række eksempler på, hvordan vi når frem til at beherske »talens musik«.

I »Vellyden« peger Skyum-Nielsen kun på de gode – for ikke at sige

TV-Avisens Trine Sick, som både sprogligt og formidlingsmæssigt skiller sig ud.

eminente – sprogbrugere, vi kender fra radio og tv, mens han nådigt forbigår de dårlige.

Han siger, at de dårlige er i overtal, men fastslår også, at enhver kan lære at tale langt bedre og tydeligere – hvis man altså selv vil. Han kunne ønske sig, at der gik en folkesport i det – ikke bare i medierne, men hos os alle.

Forbilleder

Til »Vellyden« er knyttet en særlig netside, hvor man kan høre eksempler på 20 fine mediestemmer, kvinder og mænd.

Hos den lidt ældre generation vil navne som bl.a. Karl Bjarnhof, Gunnar »Nu« Hansen, John

Danstrup og Ole Emil Riisager vække genkendelsens glæde. For hvor talte de dog tydeligt og let forståeligt – og ofte med en sproglig klang, der var en fryd for øret. Ole Emil Riisager gik på pension i 1999 efter 40 års oplæsning af radioavisser – nogle har kaldt ham (dansk) verdensmester i radiofonisk nyhedsformidling.

Men det er ikke kun de gamle, der kan. Af dagens radio- og tv-stemmer vil de fleste nikke genkendende til bl.a. Radioavisens Ole Meisner og Janie Strüwing, TV 2-værterne Jes Dorph-Petersen og Caroline Boserup og TV-Avisens Trine Sick, der med DR's flytning til Ørestaden desværre ser ud til at

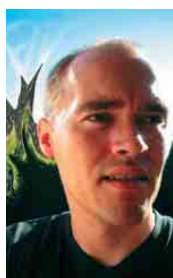
være blevet ofret til fordel for yngre studieværter, som sprogligt og formidlingsmæssigt endnu ikke nær hende til sokkeholderne.

Så der er altså masser af forbilleder for alle, der ønsker at beherske et tydeligt og velklingende dansk.

Med forskningsprojektet »Mediesproget nu« kan vi se frem til at få ny viden om, hvordan public service-stationer bruger det danske sprog – og givetvis en række anbefalinger til, hvordan der skal sættes ind for at sikre et bedre mundtligt dansk. Så vi kan få has på en kedelig rekord: Nemlig at vi både i nordisk og europæisk sammenhæng er de ringeste til at tale tydeligt.

I sprogets lysthus

– om ordspil, humor og litteratur

Af Stefan Kjerkegaard, ph.d., Nordisk Institut, Aarhus Universitet

Ordspillet har – efter et andet dansk udtryk for ordspil, *kældermand* – ofte ført en kædertilværelse. Muligvis har det været for lavt til, at man kunne tage det alvorligt, akkurat som betegnelsen *kældermand*, som oprindeligt var et udtryk for folk, der drev deres erhverv i kælderens. En talemåde ifølge *Ordbog over det Danske Sprog* (ODS) siger, at »Kældermanden har det godt, han kan stå i sit salsvindue og drikke af rendestenen«. Ordspillet er derfor fra begyndelsen blevet tilknyttet et betydningsmæssigt område, som tilhører et lavt område og de nedre regioner.

To andre udtryk kan tilføje mere til fortællingen om ordspillet anseelse, det gælder udtrykket *borger* og *brander*. *Brander* er ifølge ODS en ordvittighed, der »tænder« lattern, og den beror på lighed mellem hinanden uvedkommende ord. Det er måske det mest neutrale ord for ordspil på dansk og er i øvrigt en meget god definition af min opfattelse af, hvad et ordspil er. Ordet *borger* derimod blev ifølge *Salmonsens konversationsleksikon* især anvendt om ordspil omkring år 1800, fx. af Jens Baggesen i *Constance, eller Amors Hevn* (1785). I 1830'erne bliver

brander og *kældermand* mere almindelige. Desuden finder man udtrykket *calembour*, som stammer fra Frankrig, men som også bliver brugt en del i Danmark, bl.a. af H.C. Andersen i *Kun en Spillemand* (1837). Det er karakteristisk, hvordan betegnelserne for ordspil alle er en slags ordspil i sig selv, men også hvordan de ord, der spilles på, går fra høj til lav, fra borger til *kældermand*. Men det er samtidig et af de vigtigste kendetegn, at ordspillet faktisk forener høj og lav, fra viddet til det vulgære.

Det er også derfor, at Sophus Claussen i *Trefoden* (1901) kan spidde sin samtidslitteratur som et sted, »hvor Damen bliver *poetica*/saa snart hun viser sin *ars*/men Aanden er ganske til Nars«. *Ars* kan jo både betyde kunst på latin og være betegnelsen på en bagdel ifølge det ældre danske sprog.

Ordspil og ordsprog

Vores nuværende begreb om ordspil bliver dannet omkring det 17. århundrede. Den engelske betegnelse »pun« dukker også først op her, selvom oprindelsen til ordet er uvis, og det franske udtryk »jeu de mots« hører man først om fra omkring 1660 og den anden franske betegnelse »calembour« fra omkring 1768. Den danske betegnelse »ordspil« hentes fra tysk »wortspiel«, der ligeledes opstår omkring 1660. Ordet bliver brugt første gang herhjemme ifølge ODS i J.S. Sneedorffs litterære tidsskrift *Den Patriotiske Tilskuer*, 112. Blad (1762), hvor Sneedorff sammenligner vedligeholdelsen af helbredet

med vedligeholdelsen af poesien. Der tales om et lægemiddel, som giver anledning til forstoppelse, men ligesom dette middel må opblandes med rabarber for ikke at stoppe for meget: »saa er det og fornødent at forbinde en vis Dosis af Tvetydigheder, Ordspil og Ordsprog i Rimene, især i den meget bundne Poesie«.

I Danmark er der således fra starten af en tendens til at blande ordspil sammen med ordsprog. Georg Brandes gør det f.eks. i sine skrifter, men det hænger formentlig sammen med det fyndige og pointerede ved både ordspillet og ordsproget. Sammenhængen må desuden søges i vitsens indblanding i forhold til ordspillet og dermed i en definition, der går imod ordvittighed frem for leg med ordenes lyde og flertydighed. Naturligvis kan vitsens pointe være et ordspil, men et ordspil er ikke nødvendigvis en vits.

Poetiske kvaliteter

Netop fordi ordspillet forener det høje og det lave gennemlever det en noget idiosynkratisk tilværelse i litteraturen og dennes historie, hvor det bruges utallige gange, men sjældent bliver hædret for sine poetiske kvaliteter. Det gælder både i Norden og andre europæiske lande. Således hævdede den engelske forfatter Alexander Pope allerede i 1700-tallet, at den, der kunne finde på at spille med ordene, til lige kunne finde på at stjæle, og

han skrev et essay, der handlede om Guds hævn over den, der bruger ordspillet. I oplysningstidens England talte man om »wit« [da.: vid] og om »mixed wit«. Ordspillets form for vid var særegen, fordi det blev brugt alle steder i det sociale hierarki, oppe og nede, så det var i den grad »mixed«.

Derfor var det farligt for magthaverne; det gælder både de politiske og de intellektuelle. I ordspil og brandere ligger der en demokratiseringsproces gemt – en demokratisering af viddet, en proces som mange af datidens vigtigste skribenter gerne så sig foruden, men med kaffehusenes og klubbernes opståen i 1700-tallet var grunden lagt til, at ordspillene kunne snige sig ind i det bedre borgerskab, som det også sker via Sneedorff herhjemme. Borgerskabet risikerede derved at synke længere ned i hierarkiet end nødvendigt ved at tale hobens sprog og værst af alt, hoben risikerede at tale borgerskabets sprog og gøre brug af dettes eneherredømme over viddet.

Ordspillet har derfor altid været et bindemiddel med et revolutionært og politisk potentiale eller som den russiske litterat Mikhail Bakhtin mere generelt skriver om humoren og latteren, så er den »et frihedsværktøj i folkets hænder«. Af samme grund taler denne også om oplysningstidens og klassicismens degradering af latteren.

Frygten for pøblen

Herhjemme kender vi problemstillingen fra Ludvig Holberg, der tillige frygtede demokratiet og pøbels magt. Men til trods for de moralske tanker, som ofte dominerede dennes tekster, lod Holberg sig friste af ordspillet. Bl.a. anvender han ordspillet *liberi* (børn) og *libri* (bøger) på sin egen situation: »Libros (...) scribo, cum liberos facere nequeam« – det vil sige »Jeg

skriver bøger, da jeg ikke kan sætte børn i verden«. Et andet og måske mere typisk eksempel på Holbergs evne til at benytte ordspillet, finder man i komedien »Den Pantsatte Bondedreng«, hvor der spilles på *Banquerer* og *Bankier* med ordet *Banquerotterer* (fr. *banqueroutier*, Person som spiller Bankerot; Fallent).

Imidlertid er der i opfattelsen af ordspillet bevaret en del af denne idiosynkrasi frem til det 20. århundrede, hvor det stadigvæk har en vis effekt. Den franske avantgardekunstner Marcel Duchamp brugte f.eks. ordspillet meget ligefremt i sin kunst og veg aldrig tilbage for den laveste vits – bl.a. når han i sit berømte billede af Leonardo da Vincis *Mona Lisa* med overskæg tilføjer teksten og titlen *L.H.O.O.Q.* Bogstaverne udtalt hver for sig på fransk bliver nemlig »*elle a chaud au cul*«. Direkte oversat: »Hun er varm i røven«. Titlen danner ydermere lydligt en *engelsk* invitation til tilskueren: »look«. Man skal se, grine og dermed forstå det »værk«, som kun forefindes i øjeblikket, hvor det går op for tilskueren, hvad Duchamp spiller på, og der spilles jo ikke kun på det allerede nævnte, men også på, at *Mona Lisa* af flere er blevet betragtet som et selvportræt af da Vinci og ydermere, at da Vinci muligvis var homoseksuel. På den måde henter Duchamp altså lavkulturelle, humoristiske og folkelige elementer ind i kunstinstitutionelle forhold, som oftest er en smule snobbete, og ordspillet er enormt effektivt her. Desuden var Duchamps talent og intuition for et effektivt PR-arbejde, i forbindelse med sin kunst, også en grund til, at ordspillet blev så anvendeligt for ham.

At sanse sproget

For ordspillet er nemlig særdeles effektivt, når det kommer til en særlig form for kommunikation.

Ordspillet er jo økonomisk på flere måder. Man kan ophobe flere betydninger på samme tid i et enkelt udtryk, hvilket gør, at det ikke fylder så meget, f.eks. i en reklame, og det er jo godt, når sendetid i en reklameblok koster eller spaltepads i en avis. Det samme gælder spisesedler, hvor der ofte ikke er plads til hele historien. Men finder man det rette ordspil, kan man måske få fortalt den alligevel. Det kunne man f.eks. opleve, da B.T. anmeldte Susanne Biers seneste film som en »ForBier«. Ordspillet har den samme funktion i slogans, ofte for firmaer og lignende. Man kan få presset flere budskaber ned i samme besked – f.eks. »BRF kredit – en god ven af huset«.

Ordspillet er således et poetisk moment, ikke kun i litteraturen, men tillige i vores hverdag. Poetisk på den måde, at det tvinger os til at sanse sproget. Det er en kreativ distraktion af vores kognitive og mentale indstillinger. Til daglig er vi måske mest opmærksomme på ordspil i reklame- og marketingsverdenen, men det har også en stor betydning i og for poesien. Man kunne til eksempel tage denne lille strofe af Halfdan Rasmussen:

*Tre firlinger fra Femvejen
tog til Tikøb på hjemvejen,
traf to tyve med en tokrone
på Tre kroner hos en krokone,
kom til Elverhøj ved tolvtiden
og gik lige ind i oldtiden.*

Hvem kunne vide, at de tre firlinger, som nævnes til at begynde med, skulle gå lige ind i oldtiden i sidste vers? Det er der faktisk ingen, der kunne vide, før strofen blev skrevet ned. Ikke engang Halfdan selv. Men rim og ordspil distraherer ofte enhver regelret retning i sproget og på sådan en måde, at nye og ikke mindst overraskende sammenhænge bliver

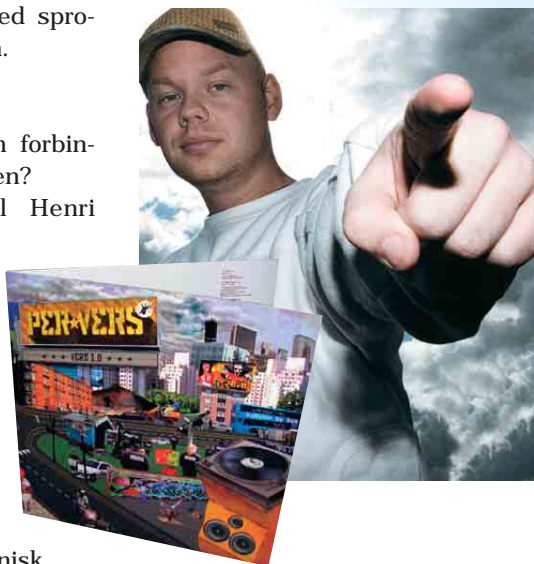
skabt. Når man spiller med sproget, spiller det faktisk igen.

Ordspil og humor

Ordspil har naturligvis en forbindelse til humor, men hvilken?

Man kunne henvise til Henri Bergsons klassiker fra 1900: *Latteren. Et essay om komikkens væsen* (dansk oversættelse, Kbh. 1993). Bergson taler om ordenes komik og sprogets distraktion af sig selv. Bag Bergsons tanker ligger den basale antagelse, at humor opstår, når noget gøres mekanisk.

Derved udpeger man bestemte former, som er indgroede, men af den grund ubevidste. På samme måde i sproget, hvor man kan flette absurditeter ind i floskler for at markere en stivhed eller mekanik i sproget. Absurditeten er med til at udpege det komiske, når man f.eks. tager metaforer bogstaveligt, fordi man her fokuserer på mekanikken i metaforen frem for den mening, som metaforen egentlig havde til hensigt at klargøre. Man kunne nævne Benny Andersens Snøvsenfigur, som alle jo i løbet af historien går fra, for man går jo fra snøvsen. Også her spiller ordspillet en rolle, fordi det ofte dukker op, når sproget bliver mekanisk. En vis dosis tvetydighed er nødvendig, som Sneedorff skriver det. Ordspillet er således med til at revitalisere sproget igen, når det er kørt fast, ja ofte kommer ordspillet helt automatisk ind, fordi man sidder fast i nogle af sprogets automatikker. Man har nærmest glemt betydningen af en eller anden floskel – f.eks. et ordspil – men benytter den alligevel, og derfra er der ikke langt til, at man pludselig får sproget i den gale hals. Man sanser det pludselig igen. Vi kender det fra gentagelsen af et ord. Bliver man ved med at sige det for sig selv, får man efter

hånden drevet betydningen ud og tilbage står ordets rene og sansbare form. Tænk blot på remsen: stativ, stakit, kasket.

I den gale hals

Digtere sørger for, at vi læsere får sproget i den gale hals, men reklame- og marketingsverdenen har også for længst taget denne del af poesien til sig og udnytter den særdeles effektivt. Man kunne nævne Sonofons reklame »Happy Dolphin«, f.eks. når figuren Nai-Nai bruger denne formidable formulering: »Vi har 24 timer åbent i døgnet rundt, også til jul og imellem rigtig godt nytår«. Sproget bruges bevidst forkert for at få os til at skærpe sanserne, lytte efter. Men det er ikke kun reklameverdenen, som har taget ordspillet til sig. Mange danske rappere er også eminente til det og allierer sig formentlig med ordspil, fordi det netop altid har haft direkte forbindelser til det lavkulturelle. Man kunne nævne Per Vers, hvis navn i sig selv er et ordspil, der i sangen »Black Power«, som handler om kærligheden til kaffe, rapper: »Du ringer midt i de fem daglige bønner vendt mod Mokka!«. Det er et eksempel på et elegant og overraskende ordspil, som er enhver »rigtig« litteratur værdig.

ELEGANT ORDSPIL

af den danske rapper Per Vers i sangen »Black Power«:

”Du ringer midt i de fem daglige bønner vendt mod Mokka!”

Den dag i dag er ordspillet altså stadigvæk en slags formidler imellem det høje og lave, men mest fordi det kan siges at udgøre en slags hverdagens poesi. Det har ikke den samme frapperende effekt som tidligere, kun i bestemte sammenhænge, f.eks. da den tidligere politiker Jens Rohde kom i kreativt uføre for sine udtalelser vedrørende missiler. Ordspil er et poetisk moment, som får os til at opleve sproget igen.

Man kan sammenligne det med en gåtur i ens eget hus eller lejlighed, når det er mørkt. Hvis lyset pludselig slukkes, må man aktivere sit sanseapparat på en helt anden og ny måde. På samme måde med ordspillet i sproget. Det slukker lyset for en stund i sprogets hus, men tvinger os derigennem til at sanse det på en anden og ny måde.

Om forfatteren

Stefan Kjerkegaard (f. 1973), ph.d., Nordisk Institut, Aarhus Universitet. Har skrevet flere artikler og en afhandling om ordspillet i moderne lyrik. I løbet af året udkommer bogen *Ordspillet og dets funktion i Per Højholts, Simon Grotrians og Peter Laugesens digtning på Syddansk Universitetsforlag*.

Dansk over sø og land

Dialekterne lever i bedste velgående – og det kan give anledning til overraskende vendinger

Af *cand.mag. Michael Ejstrup, Syddansk Universitet*

»Det skal jeg lige love dig med«. Mange vil sikkert studse og mene, at forfatteren må have lavet en fejl. Læsere fra Herning og omegn vil dog nok være tilbøjelige til at acceptere formuleringen. Sætningen er hentet lige ud af midtjydernes daglige sprog. De kan faktisk også »vinde tre gange i streg«. Altså tre gange i træk; for dem, der ikke lige er med. Og de samme midtjyder bruger også meget tit at »gå om til en, de kender«. De går ikke op, ned eller hen til nogen, de besøger. Nej, de går om til dem. Hvis det er koldt nok fryser jyderne fingrene. De kan ikke fryse om fingrene; det er noget sjællændere kan; og det lyder sært for jyder, at sjællændere kan vide, at de fryser rundt om en legemsdel, for hvordan føler de det?

Østjyder siger med glæde ja til en anden bøf, selvom de er glade for og beholder den, de har i forvejen, og de kan også spille opvaskevandet med vilje. Det kan vestjyder ikke. Og sådan er der så meget. Dialekterne lever...

Skoler og medier har i flere hundrede år brugt københavnsk som rettesnor, når de beskrev sproget i Danmark. Talesproget anno 2007 uden for Det Københavnske Voldssystem er mindre velbeskrevet. Vi ved med andre ord ikke nok om, hvordan talesproget egentlig er i dagens Danmark for de mere end 4 millioner af os, der ikke taler københavnsk.

Forestillinger og fordomme er der nok af, men konkret viden mangler

på flere områder. Ofte høres udsagnet, at dialekterne er døde og borte; og alle danskere skulle jo så tale en slags tv-sprog uden regionale kendetegn. Udsagnet skurrer, når man bevæger sig rundt i landet og lytter, for dialekterne er overalt. De er i sagens natur ikke magen til dialekterne, som de hørtes for 50 og 100 år siden, og sådan er det med alle former for sprog. Det opfører sig som en levende organisme, der hele tiden forandrer sig. Brillemoden, boligmoden og de mest moderne måder at tale sproget på er konstant udsat for forandring, og også dialekterne er anderledes, end de var dengang for længe siden. Det er vel i grunden ikke så underligt. Vestjyderne bruger dog stadig gaffeltøj og legesager, hvor man i østligere egne gør brug af bestik og legetøj.

Cand.mag. Michael Ejstrup.

De rene dialekter

Det lyder besnærende at kunne finde frem til rene og fine gamle danske dialekter, som ikke er forandret og ødelagt af udefra kom-

mende elementer. Så vidt jeg kan vurdere vil det bare aldrig lykkes. Al dansk sprog påvirkes konstant af, at der er mange sprogbrugere, som er i kontakt med hinanden, og som lader sig inspirere til at lave om hist og her. Nogle mere end andre selvfølgelig. Sådan har det altid været; og det er kommet for at blive.

Et kuriøst eksempel kunne være min far, der blev født i 1919 i Vestjylland. Han talte umiskendeligt vestjysk, som det gøres i Hardsyssel; og intet andet. Så det var ikke uden grund, at ikke indviede ind imellem følte sig udenfor. I København var bedømmelsen af hans sprog i 1980'erne, at det var totalt uforståeligt og hørte til i en meget fjern fortid. Ikke desto mindre morede han sig kosteligt over sin egen mors sprog, fordi hun var født i 1893 og talte utroligt gammeldags ifølge ham. Hun havde tydelig o-vokal i rotte, tydelig u-vokal i krukke, tydelig æ-vokal i gætte, og hun havde stød i udtalen af ordet cirkus. Hun brugte ord som beskide, sevels, støvt og opstuve. Ord som i dag er helt gået af brug; i hvert fald i deres oprindelige betydning. Og hvem af dem taler så den rene og pure dialekt? Min far og farmor var helt enige om at bruge ordene: hjald, salep og telmad, som jeg, der er født i 1961, ikke accepterer i mit sprog, men vi var alle tre enige om at bruge ordene a, æt, møj og somme, hvor skriftsproget bruger jeg, ikke, meget og nogle. Hvem skal vi så tro på, når der skal redegøres for, hvordan ægte vestjysk er? Vil det med andre ord være rimeligt at sige, at vestjysk dialekt dør, fordi den forandrer sig, og i dag er anderledes?

Definitioner

Som det foregående antyder, afhænger hele afgørelsen, om dialekterne lever, af definitioner. Sprogvidenskabens forskere har opstillet niveauer, som sprogbeskrivelsen inddeles i. Man kan eksempelvis studere ords bøjning og den rækkefølge, de kan stå i, og man kan studere ords betydning, deres hyppighed og deres udtale. Man kan også studere de enkelte talelydes beskaffenhed og de mønstre, de forekommer i. Også sprogmelodien studeres som en vigtig del af moderne sprogbeskrivelse. Skal der nu så være forskelle på samtlige disse niveauer, før vi kan tale forskellige dialekter? Og hvor mange forskellige skal der til? Er én enkelt forskel på hvert af niveauerne nok; eller er masser af forskelle på ét enkelt niveau nok? Meningerne er delte; og definitionerne afgør grundlaget for udsagnene. Alt imens bruger vi sproget, og ét er sikkert; tv-værtens sprog hører til på hans side af skærmen; på vores side har vi andre vaner, og vi taler dansk, så ordet dialekt stadig giver ganske god mening.

En overvejelse værd

Giver forskellene i moderne dansk talesprog så grund til at differentiere sprogbeskrivelsen for eksempel i forhold til børns sprogindlæring? Vil det være fornuftigt at lave pædagogisk materiale til danskundervisning i folkeskolerne, som tager hensyn til forskellene? Vil det være fornuftigt at tage hensyn til forskelligheder i talesproget, når vi nu skal til at holde øje med og teste de helt små børns sprog, mens de arbejder med at sætte sig ind i det? Og er der brug for at tage hensyn til forskelle i dansk talesprog, når talepædagogerne tager fat? Eller før vi overhovedet vælger at se problemer og sende børnene af sted derhen. Det skal en igangværende undersøgelse af moderne

dansk talesprog være med til at give et svar på.

Vi må vide mere

Undersøgelsen omfatter en almen beskrivelse af sprogets mange facetter som eksempelvis grammatik, særlige ord og vendinger, bøjningsmønstre, sprogmelodi og samtalestruktur. Herudover omfatter undersøgelsen en akustisk analyse af den enorme mængde af vokaler, som findes i moderne spontan tale. Københavnsk har eksempelvis cirka 42 vokallyde; vestjysk har mindst 53. Denne del af undersøgelsen udføres med moderne elektronisk måleudstyr og i et omfang, som sikrer store mængder af meget pålidelige data.

Det er købstædernes sprog, der bliver kigget på; altså sproget i de lidt større bysamfund, hvor mange mennesker er samlet og er fælles om blandt andet sproget. Det er således ikke landbrugernes og fiskernes sprog, der analyseres. Optagelserne er udelukkende baseret på moderne dansk talesprog. Der indgår ikke skrift i undersøgelsen, og der er ingen til stede under optagelserne, som taler anderledes end informanterne. Så sproget, som optages og derefter studeres, turde være så uspolet, som det nu kan lade sig gøre.

I undersøgelsen indgår 50 personer fra Skjern, Sønderborg, Nyborg, Næstved, København og Rønne, som taler sammen to og to. Det vil sige, at alle personer taler med en anden person, som er fra samme by som dem selv. Personerne har alle boet det samme sted hele livet, og de er mellem 20 og 45 år. Der indgår lige mange kvinder og mænd fra hvert sted, og der er lige mange unge (20-22 år) og midaldrende (40-45 år) fra hvert sted. Der er ægtepar, venner, veninder, brødre og søstre, forældre og børn samt per-

soner, som aldrig har set hinanden før, repræsenteret fra alle steder. Det er således de unge menneskers sprog, der er fokus på. Det sprog, som har fremtiden for sig, og som bliver givet videre til de kommende generationer.

Nyeste forskning

Moderne forskning har vist, at vi sætter hinanden i bås på baggrund af vores dialekt. Vi vurderer umiddelbart, at talere af jyske dialekter er ældre og dårligere uddannede end talere af københavnske dialekter. Ligesom vi umiddelbart mener, at jysk talende er flinkere, mere hjælpsomme og rarere end københavnsk talende. Dette til trods; overvej så alligevel en gang, hvor meget tillid vi har til dialekterne. Vi lader andre få det ord, som vi så gerne selv vil have, når de løfter røsten og taler dialekt. Hver landsdel har sine repræsentanter, der taler dialekt i alle offentlige sammenhænge, og som vi værdsætter og lytter til, fordi vi tror på dem og har tillid til dem. De har en særlig adgang til os, fordi deres dialekt uanset oprindelsen indgyder respekt og lægger vægt bag ordene. Eksempelvis Folketingets formand, SF's landbrugsordfører og Dronningen. Eller for at gå over i en anden ende af skalaen så har Niels Hausgaard, Mick Øgendahl, Jacob Haugaard, Mia Lyhne, Angora-drengene, Anne Marie Helger og Kim Larsen jo også godt fat i os og vores opmærksomhed, når de taler deres meget forskellige dialekter.

Bornholmsk bella synger videre

Bornholmerne hæger om deres særpræg og derfor er det bornholmske sprog sejlivet

Af Erik Jensen

Hun kom ned fra Bornholmerfærgen og gik hen til nærmeste københavner-taxa. Dialekten var næsten væk, da hun på formfuldendt »Rønne-fint« forklarede, at hun skulle til »Børnecentret«.

Chaufføren så lidt desorienteret ud. Børnecentret, sagde han spørgende. Ja, Børnecentret, gentog kvinden med endnu mindre accent. Lige lidt hjalp det. Jeg tror, jeg har adressen her, sagde kvinden og hev et papir frem af tasken.

Og på den måde lykkedes det min bornholmske bekendte at nå frem til sit kursus i Bella Center i tide.

Bella er børn, men Bella Center er som bekendt ikke Børnecenter, og sådan kan oversættelserne gå i fornøjelig kage, når det bornholmske fordanskes.

Samme bekendte fik mange undrenede blikke, da hun glemte sit hals-tørklæde på en restaurant og lidt senere vendte tilbage og med høj røst gentagne gange efterlyste sit »halsbind«.

Godt nok har disse muntre hændelser nogle år på bagen, men de kan godt henføres til nyere historisk tid udi det bornholmske. Selv om de fleste bornholmere bor uden for øen, flest i København, lever det bornholmske sprog stadig som mange menneskers hverdags-sprog. Efter godt 20 år i hovedstaden taler min kone og jeg stadig det almindelige let syngende bornholmske. Vores »bella« kommer stadig hjem og besøger os, og når jeg har travlt, så siger jeg ikke, jeg arbejder. Jeg bruger det bornholmske ord for at arbejde: Jeg »sjødder nåd«.

På samme måde synger mange bornholmere videre med et godt skvæt dialekt tilsat det rigsdanske. Og sproget er i høj grad rygraden i det særpræg, der kendetegner folket fra øen derude langt østpå, hvor horisonten for længst har meldt hav til alle sider.

Individualistiske bornholmere

Bornholmerne holder uendelig meget af deres ø, deres sprog og

historie – for dem er det eksistentielt at dyrke eget særpræg.

Danmarks Naturfredningsforening udgav helt tilbage i 1929 en flot fotobog om Bornholm »Halvhundrede Billeder« af Sigvart Werner. I forordet konstaterer Vilhelm Andersen: »Men Bornholmerne er mere end de andre Danskere Øboer, Insulanere, d.v.s. Folk med naturlig Drift til at særpræge (»isolere«) sig«.

Og maleren Oluf Høst, født i Svaneke, kunne andet end at bruge penslen. Han talte på de individualistiske bornholmeres vegne, da han sagde: »Må jeg have lov til at sige en pæn ting om mig selv: Jeg er ikke konfektionssyet«.

Forfatteren Henning Ipsen, født i Hasle, mestrede som få at forene den stærke påvirkning fra det bornholmske med sin akademiske litterære hverdag. »Der er så meget særligt ved Bornholm, som man aldrig kan lægge fra sig«, skrev Ipsen i en artikel fra 1971, men også han var pessimistisk med sprogets muligheder for at overleve.

Det kan da heller ikke bortforklares, at det bornholmske konstant fortynnes. At den gamle brede bornholmske dialekt efterhånden kun opleves på de slidte skrå brædder på Bornholms Teater, når Piblamarken eller andre klassikere blandt forudsm tiders falden på halen komedier støves af. Eller når regionalradioen trækker en ældre sprogkyndig bornholmer til mikrofonen, så de lokale under overskriften Sprogblomster kan få ugens dosis af hjemlandets originale sprog.

En levende dialekt

Lidt for originalt syntes dog nogle. »Udsendelse sender dialekten på

Om forfatteren

Erik Jensen er bornholmsk journalist. Han arbejdede en halv snes år på bornholmske aviser, inden han kom til Berlingske Tidende i 1984. I 1992 blev han chefredaktør på Frederiksborg Amts Avis og var her, indtil han i 1998 blev kommunikationschef i Landbrugsraadet. Siden juni 2006 har han været leder af Scleroseforeningens kommunikation og marketing.

Erik Jensen har skrevet en lang række lokalhistoriske artikler om Bornholm, har bidraget til Bornholmske Samlinger og skrevet den lokalhistoriske bog »Den fødte Byfoged«.

museum«, konstaterer lektor på Bornholms Gymnasium, Ivar Lærkesen, i en artikel på nettet. Han slår jævnlige slag for den naturlige bevarelse af det dagligdags bornholmske.

Og det går ganske godt.

Undertegnede har fulgt udviklingen ganske tæt de sidste 30-40 år, og jeg er ganske enig med den bornholmske lektor, når han på forfriskende vis giver fingeren til de gentagne dødsdomme over det bornholmske sprog. Det er stadig levende, og det er stadig en vigtig faktor at skabe den bornholmske identitet.

Vist er det bornholmske sprog blevet let fordansket gennem årene, og mange af de mest særprægede ord er mere eller mindre gået i glemmebogen. Men den egenartede syngende sprogtoner flyder fint og ubesværet videre fra generation til generation.

En bornholmsk gymnasieelev har lavet sin egen undersøgelse og konstaterer, at to ud af tre bornholmere stadig taler det syngende bornholmske. Når sprogtonen trods dårlige odds er sejlivet, hænger det igen sammen med hang til særpræget. Og den lokale takt og tone giver ingen pardon. Bornholmere skal tale bornholmsk på Bornholm. Alt andet – hvilket vil sige at for-

danske sit sprog og tale »tyndt« – betragtes som skabagtigt og snobberi.

Til gengæld ryster de samme bornholmere overbærende på hovedet, når de på et cafeteria i hovedstaden møder et par landsmænd, der taler bredt bornholmsk. For det er – stadig ifølge den lokale takt og tone – et nummer for bondsk, hvis bornholmeren ikke kan finde ud af at aflægge det brede bornholmske, når man kommer »over«.

Bornholmeren rejser ikke til København, de rejser »over«. På samme måde som øens tilflyttere og gæster ikke er københavnere eller jyder – de er »ovrefra«.

Glemte og mishandlede

Den ganske fikse facon til at gruppere »dem« og »os« er historisk betinget, men dyrkes fortsat med stor iver. Det syngende bornholmske vil overleve mange år endnu, fordi trangen til særpræg er et vigtigt fundament for øsamfundet. Der bygges i mange sammenhænge videre på det historiske og kulturelle fundament.

Det historiske fundament er præget af den lemfældige behandling, moderlandet gentagne gange har lagt for dagen i forhold til Bornholm. Øens indbyggere har gennem umindelige tider følt sig

provokeret af landkortets placering af øen Bornholm i en sort søgeramme et eller andet sted, hvor der nu er plads. Ofte oppe i havet ud for Göteborg.

Pjat? Ja, måske, men en symbolsk fornærmelse i mange bornholmeres øjne.

Satellitbilledet viser Bornholm placeret tættere på Sverige, Polen og Tyskland end på fædrelandet, og virkeligheden fortæller også om en ø, der gang på gang er blevet prygllet, fordi konger og øvrighed blæste undersætterne derude i Østersøen en hatfuld.

Glemte og mishandlede.

Det er nøgleord i mange bornholmeres opfattelse af relationen til hjemlandet. Det var det dengang. Det er det i dag.

Historiske prygl

I 1500-tallet blev øen pantsat til lübækkerne, der lystigt plyndrede og hærgede øen gennem et halvt århundrede. Knap 100 år senere blev øen igen kongelig handelsvare, da svenskerne i forbindelse med Roskildefreden fik overdraget Bornholm sammen med Skåne, Halland og Blekinge.

De tre bornholmerfærger Povl Anker, Jens Koføed og Villum Klausen sejler i dag rundt og fortæller historien om, hvordan born-

Godt nok har bornholmerne ofte følt sig svigtet og hæger om eget sprog og kultur. Alligevel lader bekendelsen på obelisken ved Hammershus ingen tvivl tilbage: Folket brød sit Fremmedaag her, hvor Klippen bryder Sø, frifødt Æt har Fædres Sprog, end Bornholm er Danmarks Ø.

Det karakteristiske billede af Rønne kirke og husene på Havnebakken, som byder de rejsende velkommen til Bornholm.

holmerne i 1659 skød svensken en kugle for panden og forærede øen tilbage til Frederik den 3.

Samme Frederik benyttede lejligheden til at sikre sig hånd- og halsret over øen, og i dag skumles der lidt over, at han reelt brugte de kække bornholmske frihedskæmpere til at indlede enevælden.

Tilbage står dog, at havde bornholmerne ikke dengang fået papir på sagen, kunne Bornholm såmænd nemt have været svensk i dag. For i 1813 var den gal igen.

Statsminister Ove Malling og udenrigsminister Niels Rosentkranz besluttede igen at bruge Bornholm som handelsvare. Denne gang for at undgå, at svensken nappede Norge. Handlen var afgjort, men så fremtryllede en embedsmand papiret fra 1659. Bornholm kunne aldrig nogensinde igen blive svensk, stod der med kongelig underskrift.

Den russiske besættelse

Selv om ingen siden har forsøgt at sælge landets østlige forpost, så har der været hændelser, der har bestyrket bornholmerne i opfattelse af at være uønsket og glemt. Og for 60 år siden frygtede mange bornholmere gennem et års russisk besættelse, at de igen skulle skifte nationalitet.

Forinden skabte afslutningen af Den 2. Verdenskrig hos bornhol-

merne en voldsom bitterhed mod det øvrige land. Tyskerne på Bornholm ville ikke overgive sig, og det endte med, at russerne sønderbombede Rønne og Nexø. Imens festede det øvrige Danmark og fejrede befrielsen – uden at Danmarks Radio med et ord nævnte, hvad der skete på Bornholm. Vreden og bitterheden over hjemlandets ligegyldighed med katastrofen på Bornholm har holdt sig ganske godt gennem de forgangne årtier, og den dag i dag trækkes den jævnlige frem og vedligeholder særprægets fundament.

Understreger holdningen »dem« og »os«.

Uduelige embedsmænd

I ældre tider var Bornholm i kraft af sin isolerede beliggenhed et yndet sted at placere uduelige embedsmænd, som ikke kunne skaffes af veje på anden måde. Fordi det vitterlig skete i en række tilfælde, blev det også en sejlivet generaliserende myte, der igen blev brugt til at gøde aversionen mod øvrighed og centraladministration.

Aversionen dukker ofte op i de lokale medier, og ikke mindst trafikforbindelsen til Bornholm har altid været bornholmernes ammunition mod den øvrighed, som de stadig mener behandler Bornholm som et stedbarn. Helt galt blev det, da natfærgen til København blev

nedlagt. Godt nok har bornholmerne ikke meget til overs for storbyens larm og stress, men sejle lige lukt ind i hovedstadens hjerte – det havde man gjort i 150 år, og det var en grim ugerning mod Bornholm at nedlægge ruten.

Et folketingsmedlem blev nyvalgt ene og alene i kraft af at koncentrere sin valgkamp ganske ensidigt mod færgespørgsmålet. Desværre for hende kan de fleste bornholmere i dag godt se, at natfærgen er fortid, og at der findes mere hensigtsmæssige kampe at kæmpe. Så i dag flagrer bemeldte folketingsmedlem lidt frit i luften.

Bornholm er et land

Men uanset den lidt usædvanlige politiske konsekvens, så var sagen – og de 1.200 læserbreve – med til på ny at understrege sammenhold om det bornholmske særpræg. Og understrege »os« og »dem«. På en ordentlig måde, forstås.

Såvel de 900 pendlere som de mange andre »førde« på Bornholm bliver godt modtaget og accepteret.

Men de lades ikke i tvivl om, at Bornholm er et land og bornholmsk et sprog.

Skulle der være et gran tvivl om begreberne, skal den formastelige blot kaste et blik på hylderne i det lokalhistoriske bibliotek. Her er »Vort Land« og »Vort Sprog« konstante gengangere i såvel titler som tekst. På fløjen står ofte Espersens Ordbog over det bornholmske sprog, udgivet af Videnskabskabernes Selskab i 1908. Denne bamse af en ordbog på godt 500 sider hører også hjemme blandt mine bornholmske bøger – sammen med de øvrige fem hyldemeter bøger om Bornholm og bornholmere. For til det bornholmske særpræg hører naturligvis en aldeles overvældende strøm af lokalhistorie. Skidt og kanel. Men ganske meget kanel, for Bornholm er

beskrivelig. Øen, dens mennesker, natur og historie rummer et ubegrænset væld af gode historier.

Det er nok derfor, den bider sig så voldsomt fast i sit folk.

Bornholmsk er min identitet

Indrømmet. Trods 22 års københavnerliv rejser jeg stadig hjem til Bornholm. Jeg studerer den lokale avis, og jeg vedkender gerne, at det bornholmske sprog er en afgørende del af min identitet. Det gør mig til det, jeg er. Journalistikken har været mit erhverv i 35 år. Det danske sprog har givet smør på brødet og mange gode oplevelser. Men det bornholmske – sproget, kulturen, historien er og bliver mit udgangspunkt, min tryghed og sutteklud. Når jeg går i land fra færgen og kan tale mit almindelige bornholmske sprog uden at der kigges underligt, så er jeg godt tilpas.

Gennem min tid på en række dagblade og senest et par organisationer har jeg fordansket mit sprog i nødvendig udstrækning. Ikke mere. Ganske umærkeligt har mine kolleger vænnet sig til det bornholmske islæt, og da jeg f.eks. på Berlingske Tidende gennem en tid havde talt klingende bornholmsk med en kollega, der indkom fra Nexø et par år efter min opdukken, blev vor nære omverden i Pilestræde efterhånden også bedre til det med horra og pibla og bella. Og jo bedre det gik, jo mindre behøvede jeg at fordanske.

At sprogtonen ikke er blevet mindre syngende gennem københavner-tiden hænger også sammen med, at jeg er gift med en bornholmer. Så inden for hjemmets fire vægge taler vi stadig en køn blanding af Hasle- og Åkirkeby-bornholmsk. For naturligvis er der forskel på, hvor på Bornholm du kommer fra.

Da salig overlærer J.C.S. Espersen i 1853 søgte Det Kgl. Danske

Videnskabernes Selskab om støtte til at skrive og udgive den ovennævnte bornholmske ordbog, noterede den nedsatte komite til behandling af ansøgningen det ønskelige i, at Espersen fik lejlighed til at »foretage en gennemvandring på øen« for at studere forskellen på Nord- og Syd-Bornholmsk, samt til i længere tid at opholde sig i »det ældgamle Gudhjem og andre afsondrede steder, hvor den ældre sprogform især er bevaret«.

Nok er Gudhjem ikke længere så afsondret – nogle oplever den ligefrem overrendt – men de geografiske forskelle på det bornholmske sprog holder stadig et stykke vej. Og forskelle kan komme fra andet end det geografiske.

Jeg påstår stadig hårdnakket, at jeg kan lytte mig frem til medlemmer af Luthersk Missionsforenings udtale og tone. Årsagen er naturligvis, at folkene fra Luthersk Mission og de andre missionsforeninger gennem tiden i høj grad har levet lidt isoleret i deres forening og prædikantens stil og betoning blev kopieret i foreningen.

Frontalangreb mod bornholmsk

Trods optimisme på det bornholmske sprogs vegne, kan det ikke skjules, at nye frontalangreb til staidighed dukker op.

Fine broer og lynhurtige katamaraner trækker de stakkels bornholmere tættere og tættere på det gamle svenske fjendeland og hovedstadens larmende liv. Tre timer er der tilbage. Til at forsvare isolationen, særpræget, økullerne, den livgivende dem-og-os mentalitet og – ikke at forglemme – mit bornholmske sprog.

Fornuftigt nok betragtes de brushoveder, der allerede er begyndt at tale om bro og tunnel fra Sverige til Bornholm, som de rene fantastier. Min alder i betragtning er der heldigvis ingen udsigt til, at jeg skal

opleve Bornholm landfast med Sverige. For så får bornholmernes særpræg nok for alvor halen på komedie.

Når vi nu er ved sprogets og menneskenes liv og død, vil jeg godt lade Otto J. Lund runde af med beretningen om morbror Niels' sidste time fra fortællingen »Jem å Jor« – Hjem og Jord.

Otto J. Lund skrev for godt et halvt århundrede siden en stribe små romaner og fortællinger på bornholmsk, og han brugte et enkelt og nøgternt sprog. Rimelig nemt at læse i forhold til mange andre bornholmske skribenter, der har kastet sig over det sprog, der godt nok har en ordbog, men som skriftmæssigt er det rene anarki og til fals for enhver modig ordsnedker.

Men lad os sammen med Agnes og Andris tage afsked med morbror Niels:

»E der ente nåd, jå kanj gjorra for daj. Morbroer?«.

»Jo, du kanj læse lid for maj«.

Agnes gjik hen å tau Bibelenj, slo op i de nya Tæstamente å læste longsamst et Pår Sier, mens Niels lå me fojlada Hæner å lydes. Då Agnes stansada, veskada hanj:

»Vel ni ente sjynga Nommer niåtrøs for maj, for denj Salman mener jå så om«.

Agnes tau Salmebogen, å Andris å hon song så Væktarasalman »Nu skrider Dagen under og Natten vælde ud«.

»Tak Bælla, nu e jå glår, å nu vel jå sawa«.

Så lokte hanj Ojen å saw snårt så rolit som enj Bæl. Agnes å Andris ble seddena et Pår Tima, så høre di a hanj trajte Væred så lånt et Pår gonga, å så va de Slut«.

Ordforklaring:

- Fojlada hæner: foldede hænder.
- Nommer niåtrøs: nummer 69.
- Væktarasalman: vægtersalmen.
- Sawa: sove.
- Traite Væred: trak vejret.

De kunstneriske udtryksformer hånd i hånd

Givende eftermiddag i JazzHouse, da Folkevirke sammen med Dansk Kvindesamfund og Aktive Kvinder arrangerede »Kvindestemmer«

Af Annemarie Balle

»Kvindestemmer« var overskriften på det kunstneriske træf i JazzHouse, som Folkevirke arrangerede sammen med Dansk Kvindesamfund og Aktive Kvinder.

Det er første gang, de tre foreninger er gået sammen om så stort et arrangement – og heldigvis blev det bakket godt op af både medlemmer og andre interesserede. Opbakningen var så fin, at det bestemt overvejes at gøre det til en tilbagevendende forårsbegivenhed.

Hvis økonomien tillader det.

Alle var meget begejstrede over eftermiddagen, som bød på et varieret program med både sang, musik og oplæsning.

Eftermiddagen var bygget op som en kulturel stafet, som konferencier og kunstsribent Lisbeth Tolstrup på medrivende vis gav videre fra kunstner til kunstner. Hun kædede dagen sammen på en inspirerende måde, så kunstnerne blev præsenteret og temaet slået an.

Eftermiddagen blev til et møde med levende kunstnere, som gennem deres arbejder og engagement udfordrer og inspirerer.

Før eftermiddagen gik i gang, blev de tre arrangerende foreninger præsenteret kort.

Gensidig inspiration

Den billedkunstneriske del af arrangementet blev tegnet af Grete Balle, som udstillede en halv snes af sine nyeste malerier. Malerier, som bar tydelig inspira-

tion fra hendes rejser på Grønland og i Australien – og med titler, der gav udtryk for hendes glæde for Pia Tafdrups digte. Specielt digtet »Stilheden efter os«, hvor Grete Balle havde brugt flere af Pia Tafdrups ord som titler i sine værker – bl.a. »Vind og vandfald« og »Svævemønstre«.

Hermed gik stafetten videre til Pia Tafdrup, som fortalte lidt om sin tilgang til det at skrive digte, og at hun typisk bruger et par år på at skrive en digtsamling. Hendes ønske er at skrive meget korte og koncentrerede digte. Det gav hun flere eksempler på i sin oplæsning med en særlig diktation, som alle vil huske, når de selv sidder hjemme og læser hendes digte.

Inderlighed

Da Etta Cameron indtog scenen, tog hun alle om hjertet – en inderlighed og et nærvær gennemstrømmede hele hendes optræden, hvor hun fik givet fine eksempler på sit store repertoire, bl.a. »What a wonderful world« og et smukt jazzarrangement af Oscar Peterson. En musikalsk oplevelse, som publikum kvitterede for med stående ovationer

Maria Hellebergs tilgang til billedkunsten var via hendes bog »Alberto« og billedhuggeren Bertel Thorvaldsen, som hun fortalte levende om. På en medrivende måde fik hun formidlet sin historiske viden om bl.a. 1800-tallet og om det kunstnerliv, der udspillede sig på den tid. Hun fortalte bl.a. om Thorvaldsens forskellige udtryksformer – roen, som udstråler fra

Billedkunst af Grete Balle.

marmorskulpturerne, mens hans modeller i ler ofte er langt mere forvredne og urolige.

Nutidens refleksioner blev meget nærværende i Julia Butschkows litterære verden. Julia Butschkow fik i 2005 Statens Kunstfonds treårige arbejdslegat og det har givet hende arbejdsro. Hun debuterede med en digtsamling som 19 årig og har siden haft forskellige litterære projekter – bl.a. bogen »Lunatia«, som er på 132 sider og med et enkelt punktum. Bogen var, som det blev skrevet i en lektørdtalelse »en yndefuld søgen efter et punktum«.

Denne eftermiddag valgte Julia Butschkow at læse op fra sin aktuelle roman, som dels bygger på en række selvoplevede hændelser og en optrevling af en familiesaga. Harpenisten Helen Davies og sangeren Agnethe Christensen førte publikum rundt i et univers med folkelig musik fra Skandinavien og de britiske øer. Det skete på en meget indfølt måde med akkompagnement af keltisk harpe og kantele – og så Agnethe Christensens fantastiske stemme.

Forfatteren Trisse Gejl tog litterære punktnedslag i sin seneste roman og fortalte kort om sin tilgang til emnet og de hovedtemaer, som har hendes store interesse. De er analyser af:

- de roller, vi påtager os i familien – eller pådutter andre.
- angst og neuroser. Især den sygelige »mainstream-angst«, der – som hun udtrykte det – ses i dag, hvor mange f.eks. er mere angst for at blive smittet med

fugleinfluenza frem for at være angst for malaria, som smitter langt flere mennesker.

- samfundsdebatten, som i dag ofte går til ekstremer for at sætte tingene på spidsen i stedet for at indgå i en dialog.
- menneskets utiltrækkelighed.

Store temaer, som Trisse Gejls litteratur giver et spændende billede af samtidig med, at læserne bliver draget ind i nye universer.

Eftermiddagen sluttede med en fornem finale, hvor saxofonisten

Christina von Bülow og bassisten Jens Skou Olsen tog en rundtur i »den store jazzsangbog«, som det blev udtrykt. Her fik publikum smukke improvisationer over velkendte temaer, som blev kædet sammen med stikord fra Christina von Bülow. Det blev en dag, hvor – som Lisbeth Tolstrup udtrykte det – der blev slået et par historiske vingeslag, og hvor publikum har været helt tæt på de litterære stemmer.

En dag, hvor deltagerne har fået lov til at opleve en kunstnerisk afsøgning inden for billedkunst,

musik og litteratur. En dag med store oplevelser – og en dag, hvor tiden var for knap. Eftermiddagen kunne let have været et par timer længere.

Men i stedet for at forlænge dagens arrangement, håber arrangørerne på, at det bliver muligt at fortsætte næste år.

Derfor rundede Folkevirkes formand også eftermiddagen af med et »på gensyn næste år!«.

Arrangementet blev gennemført med økonomisk tilskud fra BG Banks Litteraturpulje og Tuborgfondet.

Glimt fra

Kvindestemmer

Forfatteren
Julia Butschkow.

Forfatteren Trisse Gejl.

Forfatteren Maria Helleberg.

Sangerinden Etta Cameron.

Harpenisten Helen Davies
og sangerinden Agnethe Christensen.

Digteren og forfatteren Pia Tafdrup.

Saxofonisten Christina von Bülow
og bassisten Jens Skou Olsen.

Folkevirke klar til en stribe nye aktiviteter

Selv om økonomien fortsat er stram, tegner fremtiden lys

På Folkevirkes repræsentantskabsmøde hæftede formand Annemarie Balle sig i sin mundtlige beretning især ved det seminar, som er blevet afviklet sammen med de tilsluttede organisationer.

– Jeg synes, lød det fra Annemarie Balle, at det har været et spændende forløb – og er også blevet overrasket over nogle af kommentarerne og de debatter, vi har haft. De har vist, at Folkevirke har brug for en grundig drøftelse af vore fremtidsvisioner – og ikke mindst de metoder, vi ønsker at anvende for at – for nu at bruge et lidt fortærsket udtryk – nå ud over rampen.

Alle er enige om, at Folkevirke har nogle spændende tilbud og også er unik i sin form.

Vores problem er, at vi ikke får formidlet disse tilbud godt nok. Vi fortsætter med mund-til-øre metoden, som også er en rigtig god anbefaling. Ingen tvivl om det. Problemet er blot, at den er langsommelig, og at vi af og til står med store arrangementer, som flere kunne have haft glæde af, men som vi ikke får fortalt bredt nok om.

Desuden har både oplæg og debatter vist, at der er visse ord, som blokerer for vores formidling. Det ene er Folkevirkes navn. Det virker lidt gammeldags på folk, som ikke

kender Folkevirke, og forveksles ofte med f.eks. Dannevirke, Folkekirke og Samvirke.

Men når Folkevirkebrugerne først kender Folkevirke, er der ingen problemer. Tværtimod.

Men den hurdle, som helt åbenbart eksisterer, er en debat værd.

Desuden, tilføjede Annemarie Balle, har mange svært ved kortfattet – i de hurtige statements, som man bruger i dag – at forklare, hvad Folkevirke står for. Hvad det er, vi kan tilbyde for kontingentkronerne. De enkelte arrangementer er nemme nok at sælge – men når vi ikke har et tilstrækkeligt netværk, ja, så tager det sin tid at få forklaret.

Kontingent

Annemarie Balle fremhævede, at Folkevirke i mange år har været en åben dør og har sat en ære i ikke at have medlemmer.

– I mange år havde vi blot støttekredsmedlemmer. Det er ved at ændre sig – især fordi Folkevirke er blevet tvunget til det med den ændrede lovgivning.

Men der er stadig store Folkevirkekredse, hvor medlemmerne er lokalmedlemmer, men ikke medlemmer af landsorganisationen.

Det har fungeret fint i mange år, men det er problematisk at få øko-

nomien i landsorganisationen til at hænge sammen. Lokalkredsene lever deres eget liv og helt i Folkevirkes ånd. Men jævnligt benyttes Folkevirkes kontor og konsulent til opgaver – og Folkevirkes navn bruges til at præsentere aktiviteter og søge penge.

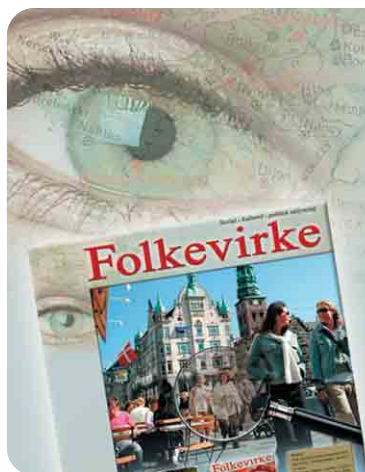
På den baggrund er det besluttet for flere år siden, at Folkevirkekredse skulle betale et beløb til Folkevirke i København.

I nogle kredse har man opfordret de lokale Folkevirkebrugere til at blive medlem af Folkevirke, mens andre arbejder med graduerede priser for lokalmedlemmer og fuldgyldige medlemmer.

Det er sådan set en fin ordning.

Men der er fortsat steder, hvor man hovedsageligt kører med lokale medlemskaber og ikke sender nogen form for – ja, man kunne kalde det royalties – ind til Folkevirke i København. Det var bemærkninger, der affødte opfordringer til at sikre, at kredsene mere tydeligt får forklaret sammenhængene og igen opfordres til at sende royalties til Folkevirke.

Mere generelt hæftede Annemarie Balle sig ved den positive udvikling i Folkevirkes aktivitetsniveau. Det har gennem 2006 været markant højere i forhold til 2005.

Forslag til fornyelse

I forbindelse med repræsentantskabsmødet blev det drøftet, om det ansigt, som Folkevirke har fået i tidskriftet Folkevirke – øjet, der kigger ud mod verden – kan blive afløseren for den åbne dør. Den åbne dør har i mange år været Folkevirkes kendemærke. Men øjet kan være en fornyelse, som taler til flere nye brugere, mente flere.

Folkevirke i Vesthimmerland har taget idéen til sig og bruger i dag øjet som logo i både programmer, annoncer og interne skrivelser. Det har kredsen haft meget gode erfaringer med. Idéen blev drøftet og et flertal mente, at det er værd at forsøge den løsning i bl.a. den folder, som Folkevirke skal have udarbejdet i løbet af i år.

Tættere samarbejde med Grønland

Der arbejdes med planer om at etablere en lokal Folkevirkekreds i Nuuk og arrangere en BB-lejr næste sommer

Af Annemarie Balle

I forbindelse med årets repræsentantskabsmøde samlede der sig en del opmærksomhed om Grønland.

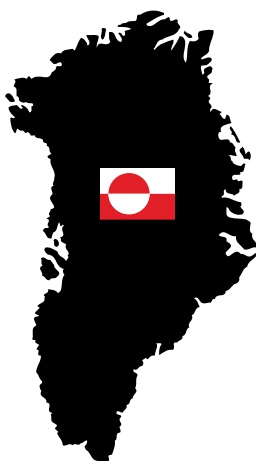
Folkevirke har fået en god kontakt i Grønland. Det er Rebekka Olsvig, som både har deltaget i udviklingsseminaret og også deltog i forårets repræsentantskabsmøde.

Rebekka Olsvig blev valgt ind i Folkevirkes repræsentantskab sidste år og har brugt det seneste år til at lære Folkevirke nærmere at kende.

Det betyder, at Folkevirke nu er i gang med at få etableret en Folkevirkekreds i Nuuk, hvor Rebekka Olsvig bor og har et godt netværk.

Desuden er Rebekka Olsvig også kontaktperson i forbindelse med den lejr for Bedsteforældre og Børnebørn, som Folkevirke er ved at forberede. Det er tanken, at

den skal gennemføres næste sommer – formentlig i juli. Af praktiske årsager bliver der kun et begrænset deltagerantal. Planen er, at der skal være lige mange danske og grønlandske deltagere, så begge parter kan lære hinanden godt at kende og også få lejlighed til at opleve spændende sider af den grønlandske kultur, ligesom de danske deltagere kan fortælle om hverdagen i Danmark.

Det sker i Folkevirke i de næste måneder...

REGION HOVEDSTADEN

BORNHOLM

Kontakt:

Marianne Kofod Pedersen,
Svanekevej 32, 3740 Svaneke,
☎ 56 49 21 64.

BIRKERØD

Litteraturstudiekreds

- mest skønlitteratur.
Der planlægges fra gang til gang.

Kontakt:

Ella Buck,
Stenhøjhave 31, 3460 Birkerød,
☎ 45 82 22 42.

BIRKERØD ØST

Litteraturstudiekreds

Vi mødes hver 6. uge,
og planlægger fra gang til gang.

Kontakt:

Lis Timmermann,
Nørrevang 1, 3460 Birkerød,
☎ 45 81 37 60.

**Landet over
tilrettelægger Folkevirke
møder, foredragsrækker,
studiekredse, temamøder,
kurser og lejre,
hvor alle kan deltage.**

Ved redaktionens slutning
forelå der oplysninger
om disse arrangementer.

Mere detaljerede
oplysninger kan fås
ved henvendelse til
Folkevirkes kontor,
Niels Hemmingsens Gade 10, 3. sal,
1153 København K,
telefon 33 32 83 11
(bedst mandage og tirsdage
kl. 12-18)
eller på e-mail:
folkevirke@folkevirke.dk

KØBENHAVN

»På Folkevirke«

Niels Hemmingsens Gade 10,
1153 København K.

Folkevirkes litteraturkreds i København

Mødestedet er Folkevirke,
Niels Hemmingsens Gade 10, 3. sal,
1153 København K.
☎ 33 32 83 11.

Vi mødes på torsdage

kl. 12.00 - 14.30.

Halvårskontingentet er kr. 200,-

Kontakt:

Britta Poulsen, ☎ 46 36 56 32.

Folkevirkes teaterkreds

Interesserede kan få detaljerede
oplysninger samt tilmeldingsblan-
ket ved skriftlig henvendelse med
frankeret svarkuvert til
Doris Thye-Petersen,
Bistrupgårdsvej 5 B, 3460 Birkerød
eller Eva Ladekarl, Nybro Vænge 60,
2800 Lyngby.

KØBENHAVNS VESTEEN

Litteraturkreds

Alle møder holdes i Glostrup
Fritidscenter i mødelokale 2.
Møderne starter kl. 14 og
slutter ca. kl. 17.

Tilmelding og kontakt:

Ellen Kristiansen,
Vegavænget 11, 2620 Albertslund,
☎ 43 64 62 07.

LYNGBY

Kontakt:

Kirsten Andersen, ☎ 45 88 48 51
Jeanne Bau-Madsen, ☎ 45 85 65 92
Ella Buck, ☎ 45 82 22 42
Lis Dahl-Nielsen, ☎ 45 88 24 44
Inger-Lise Højmark, ☎ 45 76 88 19
Eva Ladekarl, ☎ 45 87 73 77 og
Doris Thye-Petersen, ☎ 45 81 44 18.

REGION NORDJYLLAND

AALBORG

Kredsen holder alle sine møder
i Hasseris Kirkes lokale kl. 14.30.

Kontakt:

Birthe Kellermann, ☎ 98 16 06 33.

VESTHIMMERLAND

Litteraturkreds

Kredsen mødes på Farsø hotel,
hvor alle møder starter kl. 14.00
med mindre andet er anført.
Formand Annie Christensen leder
møderne.

24. september:

På Kimbrerkroen i Aars kl. 19.30
- **Bemærk mødetidspunkt samt
mødested!**: Journalist og forfatter,
cand. mag. i historie Claus Hagen
Petersen, København holder fore-
drag.

1. oktober:

Højskolelærer og forfatter
Jens Rosendahl, Bredebro, taler
over emnet »Den folkelige sang og
evangeliesangene«.

5. november:

Højskolelærer Gudrun Hjort,
Rude Strand, taler over emnet
»De 3 Marie'r - Marie Bregendahl,
Marie Krøyer og Anne Marie Carl
Nielsen«.

3. december:

Tidligere forstander på Hadsten
Højskole Ole Brunbjerg taler over
emnet »Fællesskabet mellem skole,
hjem og kirke - hvor blev det af?«.

Foråret 2008

7. januar:

Tidligere skoleinspektør Poul Lybæk,
Løkken, taler over emnet »Tingenes
historie og huskeglæder«.

4. februar:

Leder af Hobro Krisecenter
Elly Leegaard taler over emnet
»Hvordan er livet på et krisecen-
ter?«.

3. marts:

Cand. jur. og forfatter
Bente Dalsbæk, København,
taler over emnet »Med underkop
– livet med min muslimske svigermor«.

Alle er velkomne. Entre samt
kaffe/te med kage, kr. 75,-

Kontakt:

Formand Annie Christensen,
☎ 98 67 71 31
Næstformand Karen Pihlkjær,
☎ 98 66 16 80
Kasserer Esther Poulsen,
☎ 98 63 61 34.

REGION MIDTJYLLAND

HERNING

Alle møder foregår på torsdage
fra 14 til ca. 16 på Kulturellen,
Nørregade 7, lokale »Lille festsal«.
Man er meget velkommen 1/2 time
før møderne. Der kan i pausen
købes kaffe i caféen.

Hvert arrangement koster kr. 25,-

Kontakt:

Kredsleder Jytte Nielsen,
☎ tlf. 97 12 31 90
Solveig Batz, ☎ tlf. 97 21 06 85
Ingrid Mikkelsen, ☎ tlf. 97 11 81 03
Karin Sneibjerg, ☎ tlf. 97 12 99 85
Inge Nielsen, ☎ tlf. 97 12 24 01

HOLSTEBRO

Kontakt:

Karen Margrethe Madsen,
☎ 97 41 40 92.

REGION SYDDANMARK

ODENSE

Litteraturkredsen fortsætter

Kontakt:

Ida Hansen, ☎ 66 11 23 71.

REGION SJÆLLAND

ROSKILDE

Folkevirke i Roskilde indbyder til
samtalekreds i litteratur.

Møder i kredsen holdes på tirsdage
i Sankt Maria Salen,

Frederiksborgvej 2, Roskilde, kl. 14
- 16.30, hvis ikke andet er anført.

Medlemmer af Folkevirke betaler
et årligt engangsbeløb på kr. 100,-

Ikke-medlemmer af Folkevirke
betaler et årligt engangsbeløb
på kr. 150,-

Herefter er prisen pr. gang
inkl. kaffe/te kr. 30,-

Årskontingent kr. 200,-

Medlemmer af Folkevirke
i København betaler kr. 100,-

Kontakt:

Birgit Andersen, ☎ 46 78 74 96
Bente Laursen, ☎ 46 35 66 18

Kirsten Rudfeld, ☎ 46 35 68 91

Britta Poulsen, ☎ 46 36 56 32

Karen Sørensen, ☎ 46 36 38 83

Ester Aagaard, ☎ 46 75 75 41

Inger Margrethe Christensen,
☎ 46 35 64 45

ROSKILDE-SVOGERSLEV

Litteraturkreds

Kredsen mødes på skift hos
hinanden en aften hver måned.

Hver deltager har ansvar for
fremlæggelse af en bog.

Kontakt:

Kirsten Grosen, ☎ 46 38 32 71.

USA

Folkevirke Appleseed
Meg & Anthony Smith
30 Adriance Avenue
Poughkeepsie, New York,
12601 USA.

*På gensyn
i Folkevirke!*

Folkevirke

Nysgerrig

Har du lyst til at **opleve** ting på en ny måde og foretage tværsnit i debatten på en anderledes og overraskende måde, så er Folkevirke et bud på et spændende debatforum.

Folkevirke har specialiseret sig i at arrangere **debatmøder, studiekredse og kurser** landet over.

Folkevirke har kredse flere steder, og de planlægger aktiviteter lokalt, mens Folkevirkes kontor i København planlægger større møder i samarbejde med interesserede, som brænder for en god idé. Har du **en god idé**, men sav-

ner praktisk hjælp til at få den gennemført, så ring til Folkevirke og få en snak med oplysningskonsulent Inger-Marie Dyrholm eller få tilsendt Folkevirkes tidskrift.

Du kan også læse nærmere om Folkevirke på internetadressen www.folkevirke.dk

FOLKEVIRKE,

Niels Hemmingsens Gade 10,

1153 København K,

tlf. 33 32 83 11,

e-mail: folkevirke@folkevirke.dk

Fortiden i nutidigt lys

Livlig debat på temadag om augustenborgere og jøder

Af *Annemarie Balle*

Forud for Folkevirkes repræsentantskabsmøde i april arrangerede Folkevirke en temadag. Det blev en spændende dag med en livlig debat.

Forfatteren Maria Helleberg lagde ud med at fortælle om augustenborgernes medrivende og meget dramatiske historie i grænselandet. En familiesaga med en omskiftelig skæbne, som man stadig kan finde aktuelle eksempler på.

Maria Helleberg kom dybt ind i det historiske forløb, men kunne samtidig sikre at tilhørerne bevarede overblikket og kunne følge med i de mange sammenvævende familieforhold.

På spændende vis fik Maria Helleberg også draget paralleller til nutidige forhold og sat et givende perspektiv på mange af de historiske hændelser.

Den historiske rejse i grænselandet gav også anledning til kommentarer til, hvordan det danske og det tyske mindretal i dag lever i grænselandet. Den del af foredraget gav anledning til en livlig debat om muligheder og fremtidig sameksistens.

Et interessant oplæg til de Folkevirkere, som i slutningen af maj skal på studietur til netop grænselandet og bl.a. besøge nogle af de historiske steder.

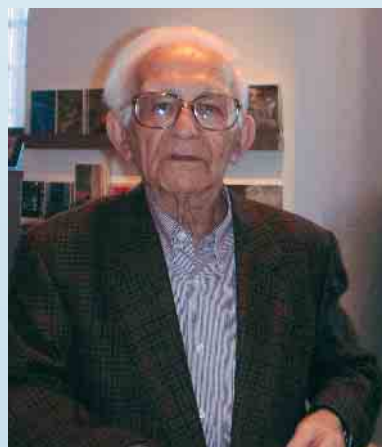
I den forbindelse opfordrede Maria Helleberg alle, som besøger Augustenborg til også at besøge det tidligere sygehus for

sindslidende og her opleve nogle af de historiske rum, som tidligere har dannet bolig for den kongelige slægt.

Danske jøder

Journalist og forfatter Lui Beilin fortalte om eftermiddagen deltagernes sin meget personlige historie om, hvordan bl.a. russisk fødte jøder ankom til Danmark. Blandt dem var Lui Beilins forældre. Han fortalte om den svære start i Danmark og den store taknemmelighed, de nye danskere havde til Danmark.

Det blev en rundtur i den jødiske verden, hvor Lui Beilin bl.a. fortalte om sammenhold i de jødiske kvarterer i Storkøbenhavn, arbejdsløshed og naturligvis også en omtale af de svære år under Den anden Verdenskrig, hvor Lui Beilin selv var aktiv i modstandsbevægelsen og derfor måtte flygte sammen med mange andre

Lui Beilin.

Maria Helleberg.

jøder til Sverige. Han fortalte indgående om sin dramatiske flugt og årene i Sverige og kommenterede også den kritik, som flere unge historikere rejser om datidens danske indsats.

Lui Beilin mente, at kritikken var forkert, for som han sagde, vi var lykkelige over at kunne komme til Sverige og være i sikkerhed.

– Vi var også lykkelige over, at vi havde nogle, vi kunne betale for at arrangere den flugt. Der findes mange mennesker, som gerne vil flygte, men som ikke har mulighed for at betale nogle for at sørge for det. Det havde vi – og jeg synes, at det var i orden, for de danskere, som hjalp os, løb også en stor personlig risiko. Dagen sluttede med en tur på Det Jødiske Museum i København, hvor Lui Beilin viste rundt og også pegede på få af de mange effekter, som han og hans familie har doneret til museet.

Folkevirkes interessante foredrag blev gennemført med økonomisk støtte fra BG Banks Litteraturløj.